

1912-1913 BALKAN SAVAŞLARININ EDEBİYATA YANSIMASI

Hayriye SÜLEYMANOĞLU YENİSOY*

ÖZET

“Balkan Felaketi” olarak tarihimize geçen 1912-1913 Balkan Savaşları edebiyatta yankı bulmuştur. Bu savaşları konu edinen birçok eser aslında birer ağıttır. Edebî türlerden şiirde, hikâyede, romanda, tiyatro eserlerinde ve anılarda, çok kısa bir sürede elden çıkan Rumeli topraklarının acısı vardır. Rumeli Türklerinin, Rumeli Müslümanlarının trajedisi vardır. Bu yazımızda 1912-1913 Balkan Savaşlarının edebiyata yansımaları ele alınacak, savaş konulu eserlerden örnekler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Balkan Savaşları, Türk Edebiyatı, Balkanlar’dan Göçler.

THE REFLECTION OF 1912-1913 BALKAN WARS TO THE LITERATURE

ABSTRACT

The Balkan Wars in 1912-1913, which has considered as a Balkan Disaster in the Turkish history, have echoed with many expressions in the literature. Many works devoted to these wars actually can be seen as elegies. Poems, legends, novels, theaters as literary types expressed the suffering and tragedy of Balkan lands that the Turks lost within a short period of time. The work presented herein undertakes the reflections of Balkan Wars (1912-1913) in literature and gives examples of literary works on wars.

Keywords: Balkan Wars, Balkan Wars and Literature, Balkan Exiles.

GİRİŞ

Balkanlar, Osmanlı Devleti’nin “*Rumeli-i Şahane*”siydi, diyorlar. Gün geldi felaket Balkanlarda başladı. İlk toprak parçaları İmparatorluğun Rumeli kanadından koparıldı. Sonra Osmanlı buradan atıldı. Olanlar da buradaki Türklere ve diğer Müslümanlara oldu. Yüz binlercesi acımasızca öldürüldü. Yüz binlercesi kötü hava koşullarına, açlık ve hastalıklara kurban gitti. Hayatta kalabilenler de mekân tuttıkları yerlerde Rumeli’nin hasretiyle yandı. Rumeli’de, Balkanlarda kalanlar ulus devletlerinde ikinci sınıf vatandaş olarak fakirleşmiş, fakirleştirilmiş azınlık durumuna düşürüldüler. Göç edenler ise toprak kaybetmediler, vatanlarını kaybettiler. Rumeli bir vatandı, Rumeli bir Türk yurduydum.

- Geride ne kaldı?

- Geride içli Rumeli türküleri, acılarıyla dolu ağıtlar kaldı. Geride komitacı baskınlarını ve çeteci soygunlarını anlatan tüyler ürpertici hikâyeler, acıklı anılar, anlatılar kaldı. Geride henüz yeterince araştırılmamış savaş edebiyatı kaldı.

Bu yazımızda 1912-1913 Balkan Savaşlarının edebiyata yansımaları ele alınacak, savaş konulu eserlerden örnekler verilecektir.

Edebî türden eserler resmî birer belge olarak kabul edilemez. Ama resmî belgelere yansımaları ve insanı doğal yönleriyle yakalama bakımından edebî eserler çok daha etkilidirler. Bazı araştırmacılar edebiyat-tarih birlikteliğinden söz ederler ve “*Karl Marx Fransız tarihini*

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Emekli Öğretim Üyesi, E-posta: sofia1967@abv.bg

öğrenmek isteyenlere Fransız tarihçilerini değil, Fransız romancılarını tavsiye ederken, edebiyatın tarihe tanıklığının, en az tarih bilimi kadar, hattâ ondan bile değerli olabileceğini ifade ve ispat etmek ister.” demektedirler¹.

Balkan Felaketi olarak tarihimize geçen 1912-1913 Balkan Savaşları edebiyatta yankı bulur. Bu savaşları konu edinen birçok eser aslında birer ağıttır. Edebî türlerden şiirde, hikâyede, romanda, tiyatro eserlerinde ve anılarda, kısa bir sürede elden çıkan Rumeli topraklarının acısı vardır, Rumeli Türkünün trajedisi vardır.

1. ŞİİRDE BALKAN SAVAŞLARI

İstanbul’da çıkan gazete ve dergilerde savaşla eş zamanlı yayımlanan en fazla edebî eserin şiir türünde verildiğini görüyoruz. Araştırmacı Halûk Harun Duman **Balkanlar’a Veda** adlı kitabında Balkan Savaşlarını konu edinen, 1912-1914 yılları arasında yayımlanan şiirlerin sayısının 280 kadar olduğunu bildirmektedir².

Savaşın başlarında yayınlanan şiirlerde Osmanlı tarihinden övgüyle bahsedilir. Şiirlerin birçoğunda Türkler ve Türk askeri üstün gösterilir, düşman kuvvetleri cani olarak tasvir edilir. Savaş zamanlarının en büyük güvencesi ordudur, ama vatanın korunması her vatandaşın borcudur.

Aralarında birleşerek Osmanlı’ya saldıran Balkanlılara karşı savaşmak gerekir. Şair Necati, şiirlerinden birinde şöyle haykırıyor:

*Bize harp açtı bugün kahrolası düşmanlar
Yüzecek kanlar içinde sayısız insanlar
Yürüyor mahvımıza müttefikten Balkanlar
Gelin ay ehli vatanı satvet ile çarpışalım
Şu mübarek vatanı düşmana çiğnetmeyelim
(A, 15 Teşrin-i Evvel/Ekim/1912)*

Savaşla ilgili şiirlerin birçoğunda Türk-Osmanlı kahramanlığına vurgu yapılır. Eski Türk tarihiyle ilgili şiirler dönemin Türkçü dergilerinde yayımlanır. Bunlarda Türklük, Müslümanlık ve Osmanlılık fikirleri birbirleriyle kaynaşmış bir biçimde görülür:

*Turan’ın ey muzaffer, dehşetli pehlevanı
Serhadde bak açıldı bir mertlik imtihanı
Saldır, velev ki ateş olsun önünde düşman
Göster ne yıldırımdır, Osmanlı kahramanı
Gazi veya şehitlik Osmanlıya Hüdâ’nın
Bize ezelden olmuş bir şanlı armağanı
(Alemdar, 8 T. Evvel/Ekim 1912)*

Savaşın sonucu halkta beklenmedik bir dehşet duygusu, bir korku duygusu uyandırır. Şairlerin birçoğu da hayrete düşer. Ordunun savaş meydanından geri dönmesine şair Kâzım Nâmi de inanamaz ve hayretini şöyle ifade eder:

*Yine yaslar tuttu İlhan’ın yurdu
Nasıl döndü geri bu altın ordu?
Önünde yerlere yüz süren Bulgar
Kudurmuş kurt gibi ediyor Ilgar.*

¹ Durukoğlu, Salim, “Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde Dünkü Balkanlar”, Balkan Savaşları Paneli (03-04 Mayıs 2011), T. C. Genelkurmay Başkanlığı, Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, Yenilevent-İstanbul, 2012, ss.215-216.

² Duman, Halûk Harun, **Balkanlar’a Veda**, Basın ve Edebiyatta Balkan Savaşı (1912-1913), DUYAP, İstanbul, 2005, s. 103.

*Kaçsın ha, Osman'ın oğlu, torunu
Dünyada bir kimse görmemiş bunu.
Yok mu bir Yıldırım, bir Sultan Selim?
Ölelim, bu ayıbı kanla silelim...
Yürüsün yeniden bu altın ordu,
Hasma ezdirmesin anamız yurdu.
(Türk Yurdu, nr. 1, 1913).*

Yol boyunca geri çekilen yorgun, hasta ve yaralı askerler.

Savaşın ilk günlerinde yazılan şiirlerin çoğunda **“Osmanlı kimliği”**ne vurgu yapılır. Ancak cephelerdeki olumsuz gelişmeler bu bakış açısını tamamen değiştirir ve **“Türk kimliği”**ne yönelmeye neden olur, yazılan şiirlerde Türk kimliği öne çıkarılır. Örneğin Dündar Alp (Ziya Gökalp) şiirlerini eski Türk tarihinden seçer:

*İsterdim ki büyük güneş tutulsun
Altın dağda kurultaylar kurulsun...
Gözlerimde kızıl öçler süzölsün
Lâkin İlhan, Oğuz, Karahan susmuş
Altın ordu, gölge midir, rüya mı?..
Söyleyiniz Türk canları nerede?
Nerede Turan, Karakurum nerede?
Türkistan'ı Moskoflar mı bürümüş?..
(Büyük Duygu, 2 Mart 1913)*

Büyük Duygu dergisinde yayımlanan bir başka şiirde, Türkün vatanını savunmak için nasıl savaştığı şöyle anlatılmaktadır:

*Türk ilinin aslanları kan içinde kalmışlar
Uğraşmışlar, çalışmışlar, vatan için emelsiz
Acımadan, canlarını ateşlere salmışlar
Savaş olan meydanlarda kandan olmuş bir deniz
Vatanını çiğneyerek düşmanlara göğsünü
Siper etti Türk evladı, zannetmeyin ölmedi
Kanlar örttü ak alnını, ak yüzünü gözünü
Bir kerecik ömründe, sevinerek gülmedi...³
(Büyük Duygu, 22 Ağustos, 1913)*

³ Duman, a.g.e., s. 110.

Savaşta şehit düşen askerler gelecek nesillere örnek olurlar. Ziya Gökalp, bir şehit oğlu için yazdığı ninnide, babasının şahadetini hatırlatarak onu nelerin beklediğini şöyle söyler:

*Uyu yavrum, gözlerinde uyku var,
Sen büyürsen, düşmanlara korku var
Baban şehit, yüreğinde oku var
Bu ok vatan kaygısıdır ninni.*

*Uyu yavrum tepesinde haç yanan
Camiler var, bu mu seni ağlatan?
Dayanamaz çiğnenmeye bu vatan
Camilere götür hilâl ninni
Hem yurdu, hem öcünü al ninni...*

(Halka Doğru, 9 Mayıs 1913)

1877-78 Moskof Muharebesi'nin "Büyük Bozgunu" Balkan Savaşlarında da tekrarlanmış, Rumeli'nin dağı taşı ağlamış, yer yerinden oynamıştır. **Kulağına Küpe Olsun Unutma** başlıklı şiirinde Tahir-ül Mevlevî (Olgun) bu acıyı şöyle ifade etmektedir:

*Rumeli'nin dağı taşı ağlıyor!
Kan içinde her subaşı ağlıyor!
Parçalanmış gövdelerin yanında
Can çekişen arkadaşı ağlıyor!*

*Bak şu yurda tek bir ocak tütüyor!
Issız kalmış bülbülleri ötmüyor!
O sevimli ovaları kurd almış
Bir çobancık davarları gütmüyor!*

*Kara toprak kandan olmuş kırmızı!
Doğrandıkça Türk kadını Türk kızı!
Can evine canavarca saldırmış
Sürü sürü ırz ve namus hırsızı!*

*Mihraplara haç asılmış. Ezanlar!
Susdurulmuş güm güm ötüyor çanlar!
Camilerin minberleri yakılmış
Çizme ile çiğneniyor Kur'ânlar!*

(14 Ağustos 1913, Rumeli Muhacirin-i
İslâmiye Cemiyeti neşriyatından)

Savaşta Rumeli elden gidince Rıza Tevfik **Rumeli İçin** (1912) adlı şiirinde üzüntüsünü şöyle dile getiriyor:

.....
*Biz zâten vârunı talan etmiştik
At sürüp o bağı harman etmiştik.
Atalar yurdunu vîran etmiştik,
O virân binâyı sel aldı gitti.*

*Biz hakkın yüzüne sille vurmuştuk
Vîcdânın emrine karşı durmuştuk.
Cehennem üstüne köprü kurmuştuk,
Nâmert köprüsünü sel aldı gitti.*

.....
*Hey Rıza, dökülen bu kan bizimdi...
Düşmana kul olan cânan bizimdi.
Rum eli!... O nazlı vatan bizimdi
Biz beğenmedik el aldı gitti.*

*(Saral, İsmail Tosun – Saral, Emre, Macaristan ve
Tuna Hakkında Yazılan Şiirler (1300-2000),
Ankara, 2001, s. 325)*

Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın **Koca Hasan Dayı** adlı şiirinde de Rumeli'nin durumu tasvir edilmektedir. Şair, yenilgiden sonra Rumeli'de dolaşırken bir yaşlıya rastlıyor ve onunla sohbet ediyor. Hasan Dayı yıllarca askerlik yapmış, daha sonra yerleştiği köyde çiftçilikle uğraşmaya başlamıştır. Yıllar yılı çalıştığı bu topraklarda şimdi yalnız başına yaşamaktadır. Onun bu yalnızlığına üzüyor şair ve kendisiyle İstanbul'a gelmesini teklif ediyor. Hasan Dayı bu teklife şöyle karşılık veriyor:

.....
*Dedi: oğlum bu dünyada artık nedir umudum?
Allah senden hoşnut olsun! Ben köyümden hoşnudum,
Hepsi yalan geldi geçti, fanî dünya bir düştür!
Gönüm, gözüm bu yerlerde ne şenlikler görmüştür...
Gelen gitti, konan göçtü; kervan geçti ben kaldım,
Yalnızlıktan dilsiz oldum; ıssızlıktan bunaldım,
Şimden sonra nerde olsam, benim için mezardır!
Nerde ölüm pençesinden kurtulacak yer vardır?
Bak ben artık sararmış, bir kurumuş yaprağım
Burda rahat ölmek için, ölenlere ağladım
Nice candan ayrı düştüm, kara yazma bağladım.
Aslan gibi üç oğlumu kurban ettim uğurunda
Çifti sattım, evi, barkı viran ettim uğurunda
Altmış sene oldu belki ben bu köyden çıkmadım;
Ormanından, deresinden, kuşlarından bıkmadım.
Oğul ! arzum budur benim: burda ölmek isterim...
Yad ellerde neyerim?...*

(Türk Yurdu, 10 Haziran, 1914)

Savaşın neden olduğu büyük üzüntüyü Korgeneral Naci Eldeniz de şu şekilde şiirleştirmiştir:

Rumili (Bir asker dilinden)

*Rumili nısfı vatandın, nasıl elden gittin
Toprağından beni hep tekmelerinle itdin
Olmadım mı sana lâyük da beni terk etdin
Seni ben kendi elimle kime verdim, Rumilim
Seni vermekle bu dünyada kırıldı emelim.*

*Seni bir Türk ili yapmıştı tamam ecdadım
Yatıyor sende dedem, sende babam, evlâdım
Sana aiddi hayatım, sana istidadım
Ellerimle seni ben kimlere verdim, Rumilim
Seni vermekle bu dünyada kırıldı emelim.*

*Toprağın nimet idi, benzer idin gülzare
Gidişin açtı bize âh ne geçmez yare
Elimizle seni düşmenlere verdik, Rumili
Milletin âh kırıldı elimizde emeli.*

.....
*Rumili afvını yalvarmağa hiç yok yüzümüz
Sen duraydın da gideydik bütün askerler biz
Belki kalmazdı o suretle vatan da âciz
Vatanın âh kırıldı elimizde emeli.*

*Rumili, gittin ise nısfı vatan sağolsun
Anadolu yurdu seadetle şerefle dolsun
Bütün evlâdı gariban orada yer bulsun
Elimizle seni ağyarına verdik Rumili
Milletin âh kırıldı elimizde emeli.
(Saral İsmail Tosun - Saral Emre, a.g.e., ss. 324-325)*

Balkan Savaşlarında ve daha sonraki yıllarda Rumeli'deki insanların yaşadığı dehşet başka şiirlerde de vurgulanmaktadır. Feyzullah Sacid, Rumeli insanının üzüntüsünü bir Türk çocuğunun gözlerinde okuyarak şöyle dile getirir:

*Masum kuzum. Müstakbelin yıldızı mı gözlerin?
O saf bakış milletin ruhu mudur, parıldar?
Onda, fakat bilinmez bir kırıklık var, keder var
Türk kovuldu, Rumeli'den... bu mu yavrum kederin?
"Rumeli'den Türk kovuldu! Dedim! Ruhun eridi,
Damla, damla zehir oldu, gözlerine toplandı
Parça parça ateş sanki yüreğine bağlandı:
Sen ağlama... ağlayayım, haykırayım ben şimdi!
(Halka Doğru, 10 Temmuz, 1913)*

Rumeli'den çekilişin sanat eserleri acı doludur, gözyaşı doludur. Elden giden topraklar, hayal olan şehirler! Yahya Kemal, Üsküp şehrine hasrettiği şiirlerinden birinde şöyle diyor:

*Üsküp ki Yıldırım Beyazid Han diyarındır.
Evlâd-ı Fatihan'a onun yadigârıdır.*

*Firûze kubbelerle bizim şehrimizdi o.
Yalnız bizimdi, çehre ve ruhiyle bizdi o.*

*Vaktiyle öz vatanda bizimken, bugün niçin
Üsküp bizim değil? Bunu duydum için için*

*Kalbimde bir hayali kalıp kaybolan şehir!
Ayrılmanın bıraktığı hicran derindedir!*

*Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene
Biz sende olmasak bile, sen bizdesin gene.*

Türk ordusunun yenilgisi üzüyor şairi ve rüyasına eski fetihler giriyor:

*Mağlûbken ordu yaslı dururken bütün vatan
Rüyama girdi her gece bir fatihana zan.*

Çekilişlerin bir sonucu olan acıların, hicretlerin devam edeceğini söylüyor Yahya Kemal:

*Hicretlerin bakiyyesi hicranlı duygular
Mahzun hudutların ötesinden akan sular.
(Balkanlar'da Türk Kültürü, Sayı:11, 1994, s. 38)*

Balkan felaketinden duyulan üzüntüyü Mehmet Akif de şöyle dile getirmektedir:

*İlâhî, altı yüz bin Müslüman birden boğazlandı...
Yanan can, yırtılan ismet, akan seller bütün kandı
Ne masum ihtiyarlar süngüler altında kıvrandı!
Şu küllenmiş yığınlar hep birer insan, birer candı.
(Sebilü'r-Reşat, 27 K. Evvel/Aralık 1912)*

Şairin başka bir şiirinden de şu dizeleri okuyalım:

*Ne felâket: Dönüversin de mesâcid ahıra,
Hırvatın askeri tepsin çıkıp üstünde hora!
Bâri bir hâtıra kalsaydı şu toprakta diri...
Yer yarılmış, yere geçmiş şüheda türbeleri!*

*Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova
Sen misin, yoksa hayalin mi? Vefasız Kosova!
(Sebilü'r-Reşat, 21 Şubat 1912)*

Kadınlar tarafından kurulan yardım dernekleri, cephedeki askere para, eşya veya gönüllü hastabakıcılık yardımını organize ederler. Savaş aylarında sosyal hayattaki kadın faaliyetleri yeni bir boyut kazanır. Bu faaliyetlerden birisi de **Müdafaa-i Millîye Cemiyeti Hanımlar Heyeti** tarafından gerçekleştirilmiştir. Heyet, 8 ve 13 Şubat 1913 tarihlerinde Darülfünûn konferans salonunda kadınların konuşmacı olarak katıldıkları iki toplantı düzenler. Konuşmacılar arasında **Halide Edip, Fatma Aliye, Nigâr Hanım, İhsan Raif** gibi ünlü isimler de vardır. Bu toplantılara Rusyalı Türk kızlarından **Ümmü Gülsüm Kemalova, Rukiye Yunusova, Meryem Yakubova, Meryem Pataşova** da katılmışlardır: Kazan, Petersburg, Taşkent, ve Rostovlu bu dört Türk kızı, Petersburg Dârülfünûnunda sırasıyla riyaziyat, ilmi ruh ve terbiye, tıp öğrencisidirler. Rusya'dan Hilâl-i Ahmer'e yardım etmek ve Türkiye'deki hanım kardeşlerini uyanışa çağırma amacıyla gelmişler, Balkan Harbi'nde beş ay süreyle Kadırga Hastahanesinde hasta bakıcılık yapmışlardır⁴.

Oldukça muhtevalı ve etkileyici konuşmalar yapılmış, heyecanlı şiirler de okunmuştur. Şiirler bizzat şairleri tarafından, Aka Gündüz'ün **Bozgun** şiiri de Kız İdadisi öğrencilerinden Mebruke Hanım tarafından okunmuştur⁵.

Halide Edip **Koşalım Tehlikede Çünkü Vatan!** başlıklı şiirini okur ve birleşmeye çağırır:

*Gelin ey ehl-i vatan birleşelim,
Verelim can ile ten, birleşelim,
Asker, erbâb-ı suhan birleşelim,*

⁴ Kurnaz, Şefika, Balkan Harbinde Kadınlarımızın Konuşmaları, MEB Yay., İstanbul 1993. Önsöz.

⁵ Kurnaz, a.g.e., Toplantılarda okunan şiirler söz konusu kitaptan alınmıştır.

*Düşman oldu bize nasrâniyyet,
Olmasın kahkaha-zen birleşelim,
Verelim çünkü vatan tehlikede!*

*Ey vatandaşlar, ey ehl-i vicdan,
Donmadıysa şu damarlardaki kan,
Şimdi tevhid-i kulûb ü imân
Eylemek günleridir, birleşelim;
İttihat eyleyerek, pür-helecân,
Koşalım çünkü vatan tehlikede!*

*Rumeli kanlar içinde kaldı,
Her cihetten bize düşman saldı,
O güzel yerleri bir bir aldı,
Koşalım ahd ile istirdâda
O harîme canavarlar daldı;
Biz kadınlar da bütün imdâda
Koşalım, çünkü vatan tehlikede!*

Nigâr Binti Osman okuduğu şiirine **Vatan** başlığını koymuş. Bu uzun şiirden şu dizeleri okuyalım:

.....

*Lâyık sana hep dursa melâik, değil insan!
Sen, âh, o kadar sevgilisin, ey vatan, ey can!*

*Sensin bütün Osmanlılara mercî-i vicdan,
Bu millete sensin yine, sensin masdar-ı imân.*

*Canlar bile bir zerrene minnetle fedâdır,
Râhında fedâilerin elbet şühedâdır!*

*

.....
*Gül, gül, vatan artık yetişir mihnet ü zulmet,
Gülsün sana da vech-i sabîh-i ebediyet.*

*Geçsin o geçen devre-i menhûs-ı hevâyî,
Mahv olsun o rengi-i şeb-i megmûm-ı şitâyî,*

*Asker sana kurban u bu millet de fedâi.
Gençler de müdâfi', sana sıbyân bile dâ'i*

*Osmanlıların gayreti zâhir olacak gün
Elbette bugündür, neler olduk daha biz dün!*

.....

İhsan Raif de **Feryad-ı Vicdan** başlıklı şiirinde kahraman Türk evladına, Müslüman kardeşlerine şöyle sesleniyor:

*Ey kahraman Türk evladı, ey Müslüman kardeşler!
İslâmlara karşı bugün bileniyor hep dişler.*

Yetişir bu atâletle, meskenetle gidişler!
Şühedâyı bîzâr etti bu feryâdlar nâlişler;
Top sesleri gürlemeli ve saçmalı ateşler...
Yoksa a'dâ süngüleri cângâhımıza işler.

Zâlim, hunhâr canavarlar sarmış bütün vatânı,
Özünüz bir volkan olup yakmalıdır düşmanı.
Kahramanlık, fedâkârlık günleridir, kalkınız!
Sultan Murat meşhedine at bağlanmış bakınız!
Dinleyiniz, melûl hazî sanki bir şey inliyor,
Rûh-ı ecdâd, yer, gök, melek hepsi sâkit dinliyor...
Duydunuz mu bir inilti, of, ne acı bir ses var?
İstimdâd mı, inkisâr mı, yâhut bize bir ihtâr?

Feryâdımı yok mu duyan? Bulan yok mu çâremi?
Vefâkâr el kalmamış mı? Saran yok mu yâremi?
Düşman gelmiş çizmesiyle tepeliyor başımı,
Dişleriyle kemiriyor yüreğimin başını.

Murdar, keskin tırnakları gözlerimi oyuyor,
Parlıyor her yanımı al kanlara boyuyor...
Çiçekler mi kokladınız, meyveler mi yediniz,
Cân fedâdır türküsünü söylediniz gezdiniz!

Nerde kaldı vatan benim anam diyen yiğitler?
Nerde kaldı o mertlikler? Hep söndü mü ümitler?
Neden böyle öksüz kaldım? Neden böyle atıldım?
Sesime ses veren yok mu? Ağlamaktan katıldım!

Ağlayayım, ağlayayım, belki duyan bulunur,
Kalblerinde belki insaf, belki imân bulunur.
Evlatlarım çırılçıplak, yalın ayak, baş kabak,
Derelerden, tepelerden, hendeklerden aşarak

Elde silâh, kalbde iman, dayanarak Mevlâ'ya,
Allah Allah nidâları yükselterek semâya
Yetişiniz imdâdıma, imdat diye düşmüşe,
Tâlihine, kaderine, her şeyine küsmüşe!

Teskin edin âlâmımı, efgânımı, ağrımı,
Çiğnetmeyin düşmanlara yaralanmış bağrımı.
Kirlitemeyin nâmusumu, isterim yüz akımı,
Yoksa, Allah şahit olsun, helal etmem hakkımı.

Ey evlatlar bu son ricam, son sadâm.
Alın benim intikamım. İntikam, âh intikam!...

Ey tabibler, vatan hasta, yara mühlik, bilmeli
Bu yarayı bir an evvel temizleyip silmeli.
Tefrikalar ve hîleler, fitne, fesat bitmeli,
Hep el ele çalışmalı, serhadlere gitmeli.

Dertlere vatan yaralanmış inim inim inlerken,

*Evlâdından gayret, şefkat, hizmet, imdat beklerken,
Irz u nâmus çiğnenirken gözümüzün önünde
Alçak gibi durulur mu iki eller böğründe?*

*Ecdâdımız yurtlarını düşman gelip alsın mı?
Korkak Türkler türküsünü gaydasında çalsın mı?
Türklük nâmu titretirken haşmetiyle cihânı
Biz ne yaptık? Damarlarda kuruttuk mu o kanı?*

*Hâyır, hâyır, Osmanların Fâtihlerin evlâdı
Ölür hasma çiğnettirmez toprak olmuş ecdâdı!
Çıksın, çıksın gökyüzüne ateşlerin alevi,
Yer, gök kızıl bir renk alsın kan bürünsün her yeri...
Durmayınız evde, köyde, cenge, harbe gidiniz!
Vatanımız uğurunda biz ölmeliyiz hepimiz.*

*Mümkün olsa ben giderdim, ben olurdum sancaktar,
Can verirdim, şan alırdım, hem olurdum kâmkâr!
Mâdem ki insan için er geç bir gün ölmek var,
Kan saçalım, nam alalım, almayalım inkisâr.
Gâzilik bir zevk-i vicdan, hem ne büyük iftihar!
Şehit olsak cennet bizim, rûh nasılsa pâyidar.*

*Şan ve zafer nidâsiyle ya bizleri güldürün,
Ya siz bizi düşmanlara çiğnetmeyin, öldürün!*

Kız İdadisi öğrencilerinden Mebruke Hanım Aka Gündüz'ün **Bozgun** başlıklı şiirini okur.
Aka Gündüz bu şiirinde savaş felaketini şu dizelerde tasvir eder:

.....
"Halk güneşi" midir karşımda batan?
Nazlı ninem midir yerlerde yatan?
"Sen misin, sen misin ey gariپ vatan?"
Ellere satılmış ırzın, yaşmağın,
Harap edilmiş hep otağın, bağın,

*Ağla gözüm, ağla! Hicran yaraşır.
Erkeksiz vatana düşman yaraşır!*

*Ey öksüz ocağım! Zavallı ana!
Kıydılar mı sana? Kıymadan cana...
Kara mı sürüldü eski bir şana?
Rabbın mekânına sanem asılmış,
Bembeyaz alnına neler yazılmış?*

*Ağla gözüm, ağla! Figan yaraşır,
Kaygısız imana hüsrân yaraşır!*

*Ne ettiler sana, ne oldu bana?
Kulağımı verdim urulan çana
Bir gariplik geldi çöktü her yana*

*İslâm diyarında Kur'an ağlıyor,
Kur'an'ı başında Turan ağlıyor;*

*Ağla gözüm, ağla! Figan yaraşır,
Bülbülsüz bağlara hazan yaraşır!*

*Rumeli tutuştu, vatan dağıldı,
—Türk kuzularına altın ağıldı—
Can memelerinden kanlar sağıldı,
Kucağını açıp saran nerede?
Ertuğrul'un oğlu Osman nerede?*

*Ağla gözüm, ağla! Hicran yaraşır,
Goncasız bülbüle figan yaraşır!*

*Utan ey Türk oğlu, hâlimden utan!
Bunu mu diledi senden Kayıhan?
Böyle mi emretti Ulu Yaradan?
Hüdâvendigâr'ı soran yok mudur?
Fatih türbesine varan yok mudur?*

*Ağla gözüm, ağla! Hicran yaraşır,
Kurumuş sineye al kan yaraşır!*

.....

*Akan sulardan kanlar çağlıyor,
Tütmeyen ocaklar vicdan dağlıyor,
Çoluk-çocuk, gelin, civan ağlıyor,
Düşman bayrağını yırtan ararım,
Namus ocağını kuran ararım.*

*Ağla gözüm, ağla! Figan yaraşır;
İmansız cihana tufan yaraşır!*

Türk askerinin çekilişi (Müstecabî).

Balkan Savaşları aylarında yaşanan göçler, şiirlere de yansımıştır. Göç konusunu şiirleştiren Florinalı Nazım yol boyunca geçen göçmenlerin perişanlığını şöyle tasvir eder:

*Kimdir?... Bu geçenler.. mütezellil, mütevekkil!...
Kimdir? Bu kavâfil...
Üryân u perişan... yürüyor canlı heyâkil...
Meş'alleri âfil...
Kimdir, ne demek?... belli muhacir: şu geçenler,
Evza'ına bir bak!...
Rikkat veriyor dillere.. Her ferdi ki: inler
Bir derd ile... ancak!...
Bir derd ki: nâkabil-i ta'dil ü tahammül...
Bir derd-i vatandır!...*

(Th, 28 T. Sanî/Kasım 1912)

Balkanlar'dan Anadolu'ya Göçler

Göç konusu, **Büyük Duygu** dergisinde yayımlanan bir şiirde de işlenmiştir. Türklüğe ithaf edilen bu şiirde, göçmenlerin perişan durumları, şu şekilde tasvir edilir:

*Bakın şu levhaya bir kere: İşte bir araba,
Önünde bir ninecik sızlıyor, perişandır,
Ve sonra çıplak ayaklarla titreyen... sevda,
Bakışlı bir çocuk ağlar, nasibî; hüsrandır...
Şu gam likâlî hayatın ceîfâ-yı bîzârı
Ezer merâret-i zevkiyle kalb-i gamzârı,
Sizin de kardeşiniz: işte, hep bütün bunlar...
(BD, 25 Nisan 1913)*

Yüreklere sızlatan göçmen manzaralarına savaş aylarında daha destan ve türküler hasredilmiştir. Aka Gündüz'ün **Halka Doğru** dergisinde yayımladığı **Muhacir Türküsü** adlı eserinde Rumeli göçmenlerinin uğradığı mezalim ve çektikleri sıkıntılar dile getirilmektedir:

*Bir muhacir kızımı
İntikam yıldızıyım;
Acı benim hâlîme
Yüreklere sızıyım.*

*Atma beni efendim,
Ben de senin gibiydim;
Gül bahçeli evimde,
Gonca gelin gibiydim...*

*Darağacı kuruldu
Ne arandı, soruldu;
Anam, babam, kardeşim,
Hep bir günde boğuldu.*

*Kul et beni evine
Öksüz gönlüm sevine
Koğma beni kapıdan
Su dökeyim eline.*

*Doğrusunu söylerim
Ne arz kaldı, ne yerim
Bir lokmayı acıma
Yüreğimi ben yerim.*

*Dört tarafım karanlık
Bu mu acep insanlık
Her bir kapı kapalı
Hani eski âyanlık*

*Ne ışık var, ne sadâ
Ne merhamet var, ne vefâ
Söyle bana Ya Rabbî
Bu ne âlem, ne dünya.
(HD, 2 Mayıs 1913)*

Edirne, II. Balkan Savaşı'nda geri alınır. Bu olay halk arasında büyük sevinç uyandırır. Şehrin geri alınmasıyla ilgili coşkulu şiirler yazılır. **Öç** başlıklı, şairi belli olmayan iki şiirde, önce Edirne'nin tarihsel özellikleri anlatılır. Daha sonra işgal yıllarına geçilir. Şiirin son bölümünde Edirne'nin kurtuluşu kutlanır; İntikamın kısa zamanda alınmasına sevinilir:

*Altı yüz yıl Rumeli'ye hâkim olan Türk adı,
Silinecek Avrupa'da son ışığı ki lâlîn
Sönecekti... fakat hakkın adaleti parladı,
Aydınlatı çehresini bu karanlık hayalin...
Yangın söndü, gün açıldı, parçalandı zulmeti;
Sen bizimsin, ey Edirne, Ey Rumeli cenneti!
(HD, 18 Temmuz 1913)*

2. SAVAŞ HİKÂYELERİ

Nesîme Ceyhan, Osmanlı basımında 1908-1918 yılları içerisinde Balkan Savaşlarıyla ilgili olarak yazılmış hikâyeleri araştırmış ve bunların sayısının 66 olduğunu tespit etmiştir⁶. 1911'de yazılmış şu 5 hikâye savaş başlamadan önce Balkanlardaki gergin havayı tasvir etmektedir: **Sıla**

⁶ Ceyhan, Nesîme, Osmanlı Dağırırken Ağlayan Hikâyeler. Balkan Savaşı Hikâyeleri, Selis Kitaplar, 2. Baskı, İstanbul, 2007, s. 20.

Hikâyesi (Rabbeni Fehmi), **Son Boru** (Rabbena Fehmi), **Bomba** (Ömer Seyfettin), **Atanas'ın Üç Günü** (Aka Gündüz) ve **Bir Kanlı Çarpışma** (Kâzım Nâmi [Duru]). Savaş aylarında yazılanlar daha çoktur.

Yazımızın bu bölümünde savaş aylarında yazılan şu hikâyeler üzerinde durulacaktır:

Hicret Hikâyeleri'nden. 1877-1878 Harbi, **Moskof bozgunu**, **büyük bozgun** olarak tarihe geçmiştir. Canlarını kurtarabilmek için Rus kazaklarının ve Bulgarların vahşetinden kaçan Türklerin büyük çoğunluğu İstanbul'a, on binlercesi de Rodoplara, Selânik, Manastır, Üsküp bölgelerine sığınır. Hüsref Ağa da bunlardan biridir. Eski Zağra ilinde, Tunca Nehri kıyısında bulunan Kızanlık kasabasından göç ederek Selânik bölgesindeki Doyran'a yerleşir. Zamanla yeni memleketine alışır, ama çocukluğunun, gençliğinin geçtiği Kızanlık'ı da bir türlü unutamaz. Vatan hasretiyle ömür geçirir, yaşlanır. Yaşlı adama oğlu Osman bakmaktadır.

Birkaç yıl sonra Balkanlarda savaş için hazırlık yapıldığı haberleri yayılmaya başlar. Hüsref Ağa söylenene pek inanmaz. Kasabadaki okur yazar birine gelen İstanbul gazetelerinden öğrendikleriyle yetinir. Köylerden asker toplanması ve oğlu Osman'ın da redif yazılması işin ciddiyetini ortaya koyar.

Nihayet bir sabah Doyran'ın etrafını saran düşman askerleri ve çeteler evleri yakıp yıkmaya başlar. Her taraftan gelen acı feryatlar silah sesleri arasında kaybolup gider. Hüsref Ağa Kuran-ı Kerim'den birkaç sure okur, Allah'a dua eder. Eve girerek silahını alır ve genç geliniyle biricik torunu Ayşe'nin ırz ve canını savunmaya karar verir. Ancak düşman askerleri, Hüsref Ağa'ya istediğini gerçekleştirmeye imkân vermezler. Yaşlı adamın gözleri önünde zulümlerini sürdürürler.

Hikâyenin sonundaki şu cümleleri okuyalım:

*Durgun, ılık bir sonbahar gecesiydi. Ağaçların arasından ay yükseliyor, maktûl bir kadınla bir küçük kızın na'sı yanındaki kollarını kavuşturup oturan bir ihtiyarın kin ve intikam hummaları saçan gözlerini solgun bir ışıkla parlatıyordu...*⁷

Şehit Evlâtları: Bulgaristan Türklerinin eğitim ve kültürel kalkınmasına büyük hizmetlerde bulunan, Türk azınlığın haklarını savunan Ethem Ruhi Balkan'ın yazmış olduğu bu öyküde, kocası savaşta şehit düşen bir kadının, iki küçük çocuğuyla geçirdiği günler anlatılmaktadır.

Sabiha Hanım'ın eşi Hayri Bey, yüzbaşı rütbesiyle kaldığı Lüleburgaz savaşında şehit olmuştur. Yedi yaşındaki Atıf ve ondan birkaç yaş küçük Enver'le dul kalan genç kadın, Üsküdar'a yerleşmiştir. Çocuklar sık sık babalarını sormaktadırlar. Anne de "Babanız cennette, yakında gelecek." diye yavrularını avutmaya çalışmaktadır.

Bir Kurban Bayramında kadın yalnızlığın verdiği hüznle çocukları hazırlar ve komşularıyla birlikte gezmeye gönderir. Onların mahzun durumuna çok içerleyen zavallı kadın aniden fenalaşır, bir süre sonra ölür. Komşuları, çocukları acı durumdan haberdar etmemeye çalışırlar. Onlarla yakından ilgilenip himayeleri altına alırlar. Ancak aradan geçen birkaç gün içinde gerçek himaye sahibi olan devlet çocuklara sahip çıkar. Çengelköy'deki Kuleli Askerî İdadisine kaydedilen iki yetim yavru, sonraki hayatlarını asker ocağında geçirirler⁸.

Beyaz Lâle. Balkan Savaşlarından hemen sonra yazılan hikâyelerden biri de **Beyaz Lâle** adlı hikâyedir. Eserin yazarı Ömer Seyfettin'in başına "Vatanî hikâye" açıklaması düştüğü ve "Bedbaht Rumeli Müslümanlarına" ithafıyla yayımladığı bu hikâyesinde vatanları işgal edilen Türklerin başlarına gelenler anlatılmaktadır.

⁷ Fuad, Köprülüzâde Mehmet, Halka Doğru, Nu: 16, 25 tm. 7 Ağustos 1913, 122-124.

⁸ Edhem Ruhi (Balkan), Filibe, 1913, 24 s. (HTUK: 1599).

Bozguna uğrayan Türk ordusu Serez'den de geri çekilir. Şehre Bulgar askerleri girer:

Ertesi gün, teşrin-i evvelin yirmi dördüncü sabahı... Bulgar ordusu mızıka çalarak şehre girdi. Doğru hükûmeti ve kışlaları doldurdu. Aynı zamanda birçok komitacı da karınca gibi sokaklara üşüşmüştü...

Şehrin yağmasını, ahalinin katliamını intizam ve usul dairesinde idare etmek daha içeri girilmeden merkez kumandanı tayin edilen binbaşı Radko Balkaneski'nin vazifesiydi.

Bu gayet mükemmel tahsil ve terbiye görmüş bir gençti. İdadî devresini İstanbul'da Galatasaray Sultanisinde bitirmiş, bin dokuz yüzde Sofya harbiyesinden erkânî harplikle çıkmış, birkaç sene sonra ihtiyata nakletmişti. Asil ve zengin bir çiftçi olan babasının bitmez tükenmez denilen parasıyla yaşıyor, hayatının bir kısmını çılgın eğlencelerle, bir kısmını da millî işlerle, yani Makedonya teşkilâtıyla, bomba amirliğiyle geçiriyordu... Bütün ruhu, bütün mevcudiyeti mefkûresinde toplanmış, mefkûresinde birikmişti: Büyük Bulgaristan İmparatorluğu... Radko insana uyku getiren bu koltukta duramadı. Ayağa kalktı, gitti açık pencerenin kenarına dayandı. Aşağıda kaynaşan askerlere bakarak planını zihninden geçirdi.

... Serez'de Türkler çok zengindiler. Şimdi bunların kaçamayanları toplanacak, evvelâ işkence ile kasalarındaki ve bankadaki paraları alınacak, sonra fidye gibi bütün mülkleri Bulgar mekteplerine verdirilecek, en nihayet hepsi vaftizlenip Hristiyan yapıldıktan sonra öldürülecekti. Bu, yarım saatlik bir işti. Lâkin geriye güç bir şey kalıyordu. Şehirde en güzel Türk kızının hangisi olduğunu anlamak... Kendisine Cuma'dan, Osenova'dan seçilen on dört on beş yaşında dokuz tane kız getirmişlerdi. Çadırda esvaplarını soydurdu, vücutlarına baktı, beğenmedi. Bunların ikisi güzelce idi ama pek zayıf ve sıtmalı idiler. Yedisi adeta köylü idi. Kolları, bacakları, belleri kalındı. Avazları çıktığı kadar ağlıyorlar, işten kabalaşan etleriyle yüzlerini kapamaya çalışıyorlardı. Gürültülerinden, hıçkırıklarından hiddetlenmiş, hepsini taburun askerlerine vermişti. Onlar da aralarında taksim ettiler, her takıma birer tane düşüyordu. Çırçıplak soyup, şarabı içtirip hora teptirerek sabaha kadar eğlendiler... Radko sabahleyin geçerken atının üzerinden yolun kenarındaki hendekte bu kızların süngülenmiş ölümlerini görmüştü... Kendisine lâıyk kız burada, Serez'de idi...

Cami tarafından çete reislerinin birkaç askerle konuşarak geldiklerini gördü. Bu reisler çok saçlı, sakalları uzun, vahşî kıyafetli, tepeden turnağa kadar silâhlanmış heriflerdi. Hepsi "Balkaneski"yi tanırılar, ona karşı korku ile karışık bir muhabbet, dehşet ile karışık bir ihtiram beslerlerdi. Çünkü Sofya'ya giden bir Makedonyalının onu görmemesi imkânsızdı. Makedonya komitasının bu korkunç müfettişi adam kesmekten hazzetmezdi. Öldüreceği, laf söyleteceği adamı diri diri fırına kor, gözünün önünde yakardı. En kaşarlanmış, binden ziyade adam öldürmüş çete reisleri bile Balkaneski'nin cehennemi andıran fırını karşısında kalplerinin ürperdiğini duyarlar, onun soğukkanlılığından titrerlerdi.

Komitaların konuşarak merdivenlerden çıktıklarını işitti. Pencereden ayrıldı. Koltuğun önündeki yeşil çuha örtülü masaya dayandı ve bekledi. Bu onun resmi vaziyetiydi. Kapı vurulunca:

- Giriniz, dedi.

Bunlar on iki reis idiler...

- Sizi niçin çağırttım, kardeşler, dedi, biliyor musunuz? Mühim işlerimizi müzakere edip karar altına almak için...

Yapılacak işlerin başında şunlar vardı:

- En büyük iki fırın yarım saate kadar yakılıp hazırlanacak...

- En zenginler yarım saat içinde ayrı bir binaya toplanacak. Bu binayı merkez taburundan bir takım bekleyecek.

- Camilerin içindeki bütün eski halılar, antika seccadeler, kıymetli levhalar büyük ve cesur çarımıza, Ferdinand'a aittir. Hepsi ilk vasıta ile Sofya'ya gönderilmek üzere merkez kumandanlığına getirilecek.

- Şehrin en meşhur ve büyük camii olan Sultan Camii'nin mümkün olduğu kadar süratle minaresi yıkılacak ve kapısına 'Prens Boris Kilisesi' levhası asılacak. Kubbenin üzerindeki hilâl indirilerek yerine Bulgar arması takılacak. Gazi Evrenos Camii'ne halkalar mihlanarak ordu mekkarelerine ahır, Halil Paşa Camii domuz pasturmalarına depo olacak. Katakoz, Süleyman

Efendi ve Tarhuncu Muhiddin camileri, lüzumları olmadığından, ta temellerinden yıkılacak. Yarın sabah duası papazlar tarafından bu yeni 'Prens Boris Kilisesi'nde yapılacak

- Her çeteye muavin olarak ikişer manga asker ve birer süvari posta neferi verilecek.

- Yukarıdaki maddeler icra olunmadan evvel Türk mahallelerinden çabucak yetmiş seksen kadar kadın istintak için toplanacak ve ilk yanan fırına getirilecek...

Radko iki fırına toplattığı Türklere, Serez'in en güzel kızının kim olduğunu sorar. Şehrin en güzel kızı Hacı Hasan'ın kızı Lâle'dir. Lâle'nin evine giden Radko kızın kapıyı açmasını sağlar. Gördüğü güzellik karşısında şaşkına dönen subay ona zorla sahip olmak ister. Lâle, namusunu kirletmemek için var gücüyle direnir. Gözü dönmüş Bulgar'ın elinden kurtulamayacağını anlayınca, ona isteklerini yerine getireceğini, ancak biraz dinlenmesi gerektiğini söyler. Bunu kabul eden Radko, kızın kendi gönlüyle teslim olacağını sanır. Oysa tam bu sırada Lâle açık pencereden atlayarak intihar eder. Bu ani hareket karşısında şaşırarak Radko, aşağı inerek hırsını cansız vücuttan çıkarır ve çirkin emeline kavuşur⁹.

Ömer Seyfettin, Aralık 1908 ile 1909 arasında Selânik'teki Üçüncü Ordunun Nizamiye Taburuna tayin edilmiştir. Buradaki görevi esnasında birçok yerleşim merkezini gezmiş, Türk ve Müslüman düşmanı komitecilerin yaptıkları pek vahşi ve son derece barbarlık örneği olayları yerinde müşahede etmiştir.

Rumeli'yi yakından tanıyan bu Türk zabiti Balkanlıların din ve milliyet gayretleri ile Müslüman Türklere karşı uyguladıkları soy kırımının içinde yaşar. *Evlâd-ı Fâtihân*'a uygulanan soy kırımının vahşet levhaları hakiki hayattan alınarak onun hikâyelerine konu olmuştur¹⁰.

3. TÜRK ROMANINDA BALKAN SAVAŞLARI

Balkan Savaşlarıyla ilgili olarak harple eş zamanlı bir biçimde en sık şiirin, şiirden sonra da hikâyenin yazıldığını görüyoruz. Roman, savaş acılarını konu veya asli motif olarak ifade edebilmek için bir hayli beklemiştir. Hüseyin Kâmi'nin Kâşif Dehri adıyla yayımladığı *Üvey Valide* (1912), *Müteverrim* (1912) ve *Mazlûme* (1916); Vassaf Kadri'nin *Ölüm Haberleri* (1914) ve *Melekper* (1914) ile Halide Edib'in *Mevud Hüküm* (1917-1918) adlı eserleri savaş yıllarına oldukça yakın zamanlarda yazılmış ve direkt Bulgar zulmünü, göç felaketini anlatan az sayıdaki romanlardır¹¹. Balkan Savaşlarıyla ilgili daha sonraki yıllarda yazılmış romanlar olarak şunlar sıralanmıştır: Yılmaz Gürbüz, *Balkan Acısı*; Sevinç Çokum, *Bizim Diyar*; Reşat Nuri, *Akşam Güneşi*; Yakup Kadri, *Hüküm Gecesi*; Samiha Ayverdi, *Mesihpaşa İmami*¹².

Son 25-30 yıldan beri dünyada Balkanlar konusu aktüellik kazanmakta ve her yönlü olarak araştırmalar yapılmaktadır. Türkiye'de de Balkanlar üzerine çalışmalarda bir artış izlenmektedir. Rumeli Türklerinin ve diğer Müslümanların geçmişi ve bugünün sanat eserlerine de konu olmaktadır. Balkan Savaşları konulu romanların da sayısında bir artış görülmektedir. İsmail Bilgin'in *Elveda Balkanlar. Unutulan Vatan*¹³ adlı romanı Balkan Savaşları üzerine yeni yazılmış değerli bir eserdir. Roman, Balkan Savaşları, Balkan göçü, Edirne'nin işgali ve kurtuluşunu tüm ayrıntılarıyla gözler önüne sermektedir. Göç yollarında şehit olan Yusuf, doğduğu, büyüdüğü topraklardan, öz vatanından ayrılırken şöyle demektedir:

⁹ Ceyhan, Osmanlı Dağılırken 1. Balkan Savaşı Hikâyeleri..., ss. 215-248.

¹⁰ Tural, Sadık, Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri, Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin, Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1984, s. 10-11.

¹¹ Savaşın cereyan ettiği yıllarda yaşamış olmalarına rağmen Halide Edip, Yakup Kadri, Reşat Nuri gibi romancıların savaş konusunu etraflıca incelemedikleri vurgulanmaktadır.

¹² Bkz. Duman, Balkanlar'a Veda..., ss.165-236; Nesime Ceyhan, Osmanlı Dağılırken Ağlayan Hikâyeler Balkan Savaşı Hikâyeleri..., s. 19.

¹³ Bilgin, İsmail, Elveda Balkanlar Unutulan Vatan (Roman), TİMAŞ Yayınları. 3. Baskı, İstanbul, 2010.

Kendi kendine konuşmaya başladı:

-İşte şu cigara dumanları gibi Balkanlar'da dağılıyor muyuz? Bir cigara kâğıdının külü gibi yitecek miyiz, bir saman çöpü gibi savrulacak mıyız? Acaba bu dağlara, kırlara, bayırlara tekrar dönecek miyiz? Çeşmemize, tarlamıza, köyün meydanındaki ulu çınara daha sonra kavuşacak mıyız? Yoksa bu ayrılık yaman mıdır? Bu ayrılık derinden midir? Ey Balkanlar, bu ayrılık yürekte midir? Nasıl gideceğiz? Neyle gideceğiz? Biz gitsek, yüreğimiz burada kalacak. Mezarda ölülerimiz, ambar da buğdayımız, ahırda hayvanlarımız kalacak. Köyün yüzyıllarca yoğurduğu, var eylediği kültürü, geleneği göreneği yok olacak. En önemlisi buralar bizsiz, buralar öksüz kalacak.

Adam bağdaş kurup oturmuştu. Uyuşan ayağını değiştirdi. Neden sonra yanaklarından süzülen yaşların farkına vardı. Kolunun yeniyle gözyaşlarını sildi.

- Hey gidi Koca Osmanlı! Buralar sensiz kalacak. Aysız, yıldızsız, Kur'an'sız, mescitsiz kalacak. En önemlisi Koca Osmanlı, Balkanlar duşsız kalacak! Bizler yetim, bu diyarlar da öksüz kalacak. Bir yanımız hep eksik olacak...

Bizler buraya ait değil miyiz? Bu diyarlar bizim değil mi? Bu diyarlardan gidersek bülbüller öter mi? Güller goncaya durur mu? Rüzgâr yine ağaçların yapraklarını okşar mı? Sular çağlar mı? Biz gittikten sonra kurdu kuşu ağlar mı?¹⁴

4. TİYATRO ESERLERİNDE BALKAN SAVAŞLARI

Balkan Savaşlarını genel olarak gündeme getiren ilk piyes Süleyman Sırrı'nın **Gayz** adlı piyesidir¹⁵. Piyesin konusu, Balkan Savaşı başlarında İstanbul'da yaşayan orta hâlli bir aile içinde geçer. Piyes İstanbul'da cereyan etse de Balkanlardaki zulmün Türk ailesindeki acıları ön plana çıkarır. Geçmiş dönemlerin zaferleri yerini büyük acılara bırakmıştır. Eserde, yeni bir zafer için bütün gençlerin vatan uğruna cepheye gitmesi istenmektedir.

Daha sonraki yıllarda Balkan Türkleri konulu piyeslerin yazıldığını görüyoruz. Yazar Ahmet Er, totaliter rejim döneminde Bulgaristan'da Türklere yapılan zulüm ve zulümden Türkiye'ye kaçarak kurtulma mücadelesi veren Türklerin hikâyesini **Göçmen** adlı piyesinde anlatır.

Geçen gün Müminler Köyü'nden Emin Ağa'nın da gece yarısı evini basarak dağa kaldırmışlar. Ertesi gün oduncular, Emin Ağa'yı dağda göğsü kanlar içinde bulmuşlar. Köylüler doktora götürmek için üsteledikleri hâlde bir türlü kabul etmemiş. "Bir Bulgar, bir gâvur elinden şifa bulacağıma Allah'ın takdirine boyun eğirim" demiş.", Evvelki gün, Salifler Köyü camisini tam yatsı namazı vaktinde basıp, camide namaz kılmakta olan, on sekiz kişinin elini ayağını bağlayarak Arda nehrinde boğmuşlar. Bütün köy daha yaslar içindeymiş. Bugün Salifler köyünden gelen Molla Bekirlerin İsmail Dayı söyledi. Biz imanımızı tazelemek için Allah'a koşarken, onlar yollarımıza ölüm tuzağı kuruyorlar. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, kadınıımızı, kızımızı yollarda çalıştırıyorlar, sırtlarında taş çektiriyorlar. İntikam almanın bundan daha alçakçası olur mu Hasan Dede?

Bulgar zulmünden kurtulmanın tek çaresi kaçak yoldan veya göç kabilelerine katılarak anavatan Türkiye'ye ulaşmaktır.

Edirne Müdaafası Yahut Şükrü Paşa. 1912'de Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ birleşerek Osmanlı'ya savaş açmışlardır. Bulgar kuvvetleri Çatalca'da durdurulabilmiştir. Düşmanın ilerlemesine rağmen Şükrü Paşa Edirne'de uzun bir müddet Bulgar kuvvetlerine mukavemet etmiştir. Melikzade Fuat'ın yazdığı bu piyeste, olayların gelişimi üç şahsın aksiyonu üzerine kurulmuştur. Edirne'yi savunan Şükrü Paşa; tecrübeli, vatansever bir kumandan olarak

¹⁴ Bilgin, a.g.e., s.18-19.

¹⁵ Töre, Enver, Türk Tiyatro Eserlerinde Balkan Motifi, Uluslararası Sempozyum, Köprüler Kurduk Balkanlara, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü, İstanbul, 2008, ss. 125-141.

eserde gösterilmektedir. Muhip Bey ve sevgilisi Münire ise savaşa gönüllü olarak katılmışlardır. Bulgarlarla çatışmada Muhip vurulur ve Münire'nin kollarında ruhunu teslim eder. Şükrü Paşa da erzak ve cephanenin bitmesi üzerine teslim olmak zorunda kalır. Piyes bu trajik sahneye ilave edilen ve harbin fecaatini gösteren mezalime uğramış insanların sahneden geçişi ile sona erer¹⁶.

Nezihe Araz da **Savaş Yorgunu Kadınlar** adlı piyesinde yakın geçmişte Bosna Hersek'te cereyan eden savaştaki sistemli tecavüz olaylarını anlatır.

Balkanları mekân tutan piyeslerde öne çıkan ana konuları Enver Töre şöyle sıralıyor:

1. *Geniş Balkan coğrafyası uzun yıllar Türklerin bağımsız vatanı olmuştur.*
2. *Bu coğrafya Osmanlı'nın gücüne dinamik Türk nüfusu katmıştır.*
3. *Bu coğrafyada yaşayan Türkler, Osmanlı'nın basiretsiz yöneticileri yüzünden çok acılar çekmiş, çok can vermiş ama büyük kahramanlık destanları yaratmışlardır.*
4. *Balkanlar'da yaşanan büyük savaşlar, bir taraftan Türk'ün adını tarihe derin bir şekilde kazınmış; diğer taraftan Avrupa milletlerinin vahşi ve güvenilmez yüzünü, Türkler üzerindeki sinsî plânlarını deşifre etmiştir.*
5. *Balkan Türkleri, düşünce, yaşam biçimi ve mücadeleleriyle, Anadolu Türkü'nün de rehberi olmuş; Türk milletinin en büyük önderini acılı bağrından çıkarmıştır.*

Türk tiyatro yazarları, Balkanlar konusunu, piyeslere taşıyarak sorumluluklarını yeterli olmasa da yerine getirmişlerdir. Bizlere düşen görev ise, bundan sonra, mâzimizi masal etmeden; daha pek çok piyes, opera, sinema filmi, roman, hikâye ve çizgi filmle, tarihin acularını tekrerrin ettirmemek için, şuurlandırılan bir gençliğin arayışı içinde olmaktır¹⁷.

5. BALKAN SAVAŞI ANILARI

Balkan Savaşlarına dair anılar bazı araştırmacılar tarafından ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Savaş sonrası dönemlerde de yaşanan acı olaylar, anı türünden eserlere konu olmuştur. Müslümanlara zor kullanarak Hristiyan adı verilmesi, vaftiz edilmeleri yeni birtakım yöntemlerle, sessizce günümüzde de devam eden gerçeklerdir. Rodop Müslümanlarından Adil dedenin anlattıklarını okuyalım:

...1907 yılında doğduğum vakit adımla Adil koymuşlar. 1912'de bana Boris derlerdi. 1914'te gene Adil diye çağırıyorlar. 1939'da Asen koydular. 1944-45'te gene Adil dediler. Şimdi, 1970'lerde adımla gene değiştirdiler, Vladimir oldu. 6 keredir değişiyor adımla. Bunun sonu yok mu?¹⁸

Balkan Savaşlarından sonra gerçekleştirilen büyük göçler konusu yeni yayınlanmış kitaplara konu olmuştur. Sayıları giderek artmakta olan göç konulu, özellikle mübadeleyi ele alan anı kitapları arasında bulunan **Muhacirler (Bitmeyen Göç)**¹⁹ adlı eserdir. Kitabın yazarı Ali Ezger Özyürek, kitabın ön sözünde şunları yazıyor:

"Muhacir" derlerdi bize. Çocuk aklımızla bu sözcüğün anlamı üzerinde düşünmezdik. Ama bir farklılığı anlattığını hissederdik. 'Muhacir çocuğu' ya da 'Muhacirlerden misin?' hitapları, çoğu komşularımız olan insanlardan farklı yanlarımız olduğunu düşündürmeye başladı sonraları. Büyüyüp ortaokul sıralarında öğretmenlerimizden de benzer sözleri duyunca, neden bize muhacir dendiğini sorduk büyüklerimize. Onlar da dedelerimizin, babalarının, Yunanistan'dan geldiklerini, şu

¹⁶ Töre, a.g.e., s. 133-134.

¹⁷ Bkz. Töre, Enver, "Acılar Masal Olmamalı", Ülke, Nr. 14, Ağustos 1996.

¹⁸ Edirneli, Metin, Bulgaristan ve Göç, Geçmişten Günümüze Asimilasyon ve Göç, Zorunlu Göçü Anma Etkinlikleri. Gaziemir Belediyesi Kültür Yayınları. İzmir 2009, s.37.

¹⁹ Özyürek, Ali Ezger, Muhacirler (Bitmeyen Göç), Laika Yayınları, 2. Baskı, 2007, Topkapı-İstanbul.

anda yaşadığımız topraklara sonradan yerleştirildiğimizi anlattılar dillerinin döndüğünce.”

Hürriyet gazetesinden Sefa Kaplan da şunları yazıyor:

“ ‘Muhacir derlerdi bize. Çocuk aklımızla bu sözcüğün anlamı üzerinde düşünmedik. Ama bir farklılığı anlattığını hissederdik.’ Özyürek’in kitaba yazdığı önsözünün hemen başında yer alan bu satırlar, sürükleyip çocukluk yıllarına götürüyor sizi ister istemez. Evet ‘muhacir’ derdik onlara. Hemen her mahallede bulunurlardı ve ‘muhacir’ kelimesinin anlamını bilmeden kullanırdık, işte öylesine. Kelimenin nasıl bir yürek yangınına işaret ettiğini kavrayabilmek için Balkan bozgunlarını, evlâd-ı fatihan’ı, mübadeleyi öğrenmemiz gerekecekti. Öğrendikten sonra da, daha bir sokulacaktık yanlarına, daha bir samimiyetle kucaklayacaktık kendilerini.

‘Anlatın’ diyecektik ‘Nasıldı Balkanlar, Varna boylarında, Tuna kıyılarında gezinmek’ nasıldı. Gözbebeklerindeki hüznüleri ve kirpiklerindeki yaşları gizlemeden anlatacaklardı doğup büyüdüğüleri, suyunu içip havasını soludukları diyarları.”

Osmanlı Meclis-i Mebusan Reisi 1914 yılında Rumeli’nin elden gitmesiyle ilgili büyük kederi belirten sözleri ile Türk milletine tavsiye ediyor, Türk aydınlarına ricada bulunuyor:

Bu yüce kürsüden milletime tavsiye ediyorum. Hürriyet ve meşrutiyet meşalesi nurunun beşiği olan Manastır’ı, Selânik’i, Kosova’yi, İşkodra’yi, bütün güzel Rumeli’yi unutmamasını tavsiye ederim. Muharrirlerimizden, şairlerimizden, muallimlerimizden, bütün fikir adamlarımızdan hududun öteki tarafında kurtulacak kardeşler bulunduğunu bugünkü ve yarınki nesiller önünde, dersleriyle yazularıyla, şiirleriyle, bütün manevî nüfuzlarıyla daima canlandırmalarını rica ederim.

Balkan Savaşlarında yaşanmış zulmü, millî felaketimizi, bu savaşlardan sonra da yaşananları unutmayacağını, unutturmayacağını yazıyor Fazıl Bülent Kocamemi. “İnsanlarımıza soykırımı uygulayan ülkelerle günümüzde dostluk kuralım mı, dost olalım mı? Geçmiş unutulabilir mi?” sorusuna yazar, *Urumeli’nin Gözyaşları*²⁰ adlı eserinde şöyle diyor ve şu açıklamada bulunuyor:

*Dostluk mu? Belki bir gün!
Unutmak mı? Asla!*

Kişiler dost olabiliyorlar, ender de olsa. Ama devletler arasında “dostluk” bir nezaket sözcüğü olmaktan ileri gidemez. Bu demek değildir ki şahsen dostluğu külliyen reddediyorum. Türk devletinin gerek yakın komşularıyla, gerekse diğer dünya devletleriyle dostane ilişkiler içinde olması gereğine yürekten inanırım. Düşmanlık, kin, nefret eninde sonunda en çok zararı o duyguları besleyenlere veriyor. Ancak, bana kalırsa hassas nokta da burada duruyor. Dost elimizi cömertçe uzatalım ama geçmiş unutmadan, lütfen. Geçmişe takılıp kalmak değil anlatmak istediğim. Geçmişte muhatap olduğumuz mezalimi, haksızlıkları ihanetleri sürekli gündemde tutmak da değil elbette meramım. Sadece “unutmamak”. Çünkü unutmamak beraberinde tedbir getirir ve tedbir, devletler arası ilişkilerde elzemdir. Dost elimizi uzatırken bize uzanan elin, yumruğa dönüşebileceğini tarih bize çok kez ispat etti. Unutmamız gereken budur. Bulgar ile Yunan ile Sırp ile Rus ile Arap ile İngiliz ile Fransız ile... dostluk kurarken; Çanakkale’yi, Anadolu’nun işgalini. Eski Zağra’yi, Mestanlı’yi, Kırcaali’yi, Tulçe’yi, Kornitza’yi, Edirne’yi,

²⁰ Kocamemi, Fazıl Bülent, Urumeli’nin Gözyaşları, İskenderiye Yayınları. Tarih (Anı), Mecidiyeköy-İstanbul, 1. Baskı, Mart 2009, s. 15.

Srebrenica'yi, Mostar'ı, Mora'yi, Trapoliçe'yi, Kars'ı, Ardahan'ı, Sarıkamış'ı unutmamalıyım, unutmayacağım. Kolokotronis'i, Patras Piskoposu Germanos'u, Mladiç'i, Karadzic'i, Jivkov'u, Domuzciyef'i, Dimitriyef'i unutmayacağım. Neden unutmayacağım bilir misiniz? Çünkü unutmamız için çok uğraşıyorlar. Buna mukabil kendileri hiçbir şeyi unutmuyorlar, unutturmuyorlar.

Balkan Savaşı edebiyatını araştıran Halûk Harun Duman'ın ***Balkanlar'a Veda***²¹ adlı eserinden şu satırlarla yazıma son veriyorum:

“Balkan Savaşı, bir zamanlar yedi cihana hükmeden Osmanlı'nın bu imajının kaybolduğu en önemli savaştır. Anavatanın bu parçalanışı ve küçülmenin acıları derin bir şekilde bu savaşta yaşanır. Ne yazık ki daha sonraki yıllarda, bu trajik dönem gerektiği gibi araştırılmamış, hatta üstü örtülmeye çalışılmıştır. Düşmanlıkları körükler, aradaki intikam hislerini artırır ve Türkiye'nin başını sıkıntıya sokar diye düşünülmüştür. Böylece, milyonlarca insanın çektiği trajedi tarihin karanlık mahzenlerine kapatılmıştır. Oysa dünü bilmek ve ondan ibret almak, insanlığın huzuru için vazgeçilmez bir durumdur. Bu bilginin ise tek yönlü olarak elde edilmemesi, farklı çalışmalarla ayrıntıların ortaya çıkarılması gerekir.”

²¹ Duman, a.g.e., s. 338-339.

KAYNAKÇA

Bilgin, İsmail, Elveda Balkanlar Unutulan Vatan (Roman), TİMAŞ Yayınları. 3. Baskı, İstanbul, 2010.

Ceyhan, Nesîme, Osmanlı Dağılırken Ağlayan Hikâyeler. Balkan Savaşı Hikâyeleri, Selis Kitaplar, 2. Baskı, İstanbul, 2007.

Duman, Halûk Harun, Balkanlar'a Veda, Basın ve Edebiyatta Balkan Savaşı (1912-1913), DUYAP, İstanbul, 2005.

Durukoğlu, Salim, “Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde Dünkü Balkanlar”, Balkan Savaşları Paneli (03-04 Mayıs 2011), T. C. Genelkurmay Başkanlığı, Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, Yenilevent-İstanbul, 2012.

Edhem, Ruhi (Balkan), Filibe, 1913, 24 s. (HTUK: 1599).

Edirneli, Metin, Bulgaristan ve Göç, Geçmişten Günümüze Asimilasyon ve Göç, Zorunlu Göçü Anma Etkinlikleri. Gaziemir Belediyesi Kültür Yayınları. İzmir 2009.

Fuad, Köprülüzâde Mehmet, Halka Doğru, Nu: 16, 25 tm. 7 Ağustos 1913.

Kocamemi, Fazıl Bülent, Urumeli'nin Gözyaşları, İskenderiye Yayınları. Tarih (Anı), Mecidiyeköy-İstanbul, 1. Baskı, Mart 2009

Kurnaz, Şefika, Balkan Harbinde Kadınlarımızın Konuşmaları, MEB Yay., İstanbul 1993.

Özyürek, Ali Ezger, Muhacirler (Bitmeyen Göç), Laika Yayınları, 2. Baskı, 2007, Topkapı-İstanbul.

Töre, Enver, Türk Tiyatro Eserlerinde Balkan Motifi, Uluslararası Sempozyum, Köprüler Kurduk Balkanlara, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü, İstanbul, 2008.

Töre, Enver, “Acılar Masal Olmamalı”, Ülke, Nr. 14, Ağustos 1996.

Tural, Sadık, Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri, Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin, Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1984.

